

G. J. Beuker, *Abgeschiedenes Streben nach Einheit. Leben und Wirken Henricus Beukers 1834-1900* (Dissertatie Theologische Universiteit van de gereformeerde kerken in Nederland te Kampen 1996; Kampen: Mondiss, 1996, 416 blz., ISBN 90 5337 018 8).

Henricus Beuker was een boerenzoon uit de omgeving van Emlichheim in het oude graafschap Bentheim, dat ondanks de staatkundige grens sociaal en cultureel ten nauwste verbonden was met de naburige Nederlandse gebieden. De kerkelijke afscheiding in Nederland die in Beukers geboortjaar 1834 begon bereikte al spoedig het Bentheimse, dat immers ook kerkelijk de Nederlandse calvinistische traditie deelde. De oriëntatie op Nederland onder de Bentheimer Altreformierten, zoals de afgescheidenen aldaar zich noemden, werd dientengevolge nog versterkt. Dus studeerde Beuker vanzelfsprekend aan de Theologische school van de afgescheiden Christelijke Gereformeerde Kerk te Kampen, toen hij roeping tot het predikantschap gevoelde. Na zijn studietijd (1856-1862) diende hij een reeks van Christelijke Gereformeerde gemeenten, te Zwolle, Rotterdam, Giessendam, Harlingen en Amsterdam. In 1881 werd hij predikant in het voorvaderlijke Emlichheim, dat hij in 1885 opnieuw verliet om naar Leiden te gaan. Vandaar ging Beuker in 1893 naar de Verenigde Staten, waar hij de Christian Reformed Churches diende, weldra als docent aan Calvin College in Grand Rapids.

Beukers levensloop toont dus iets van de geografische ruimte van de afgescheiden wereld, alsook van de integrerende rol van zo'n predikant als Beuker daarin. Behalve in pastoraat en prediking heeft Beuker die rol ook bewust willen vervullen, als auteur en bestuurder in kerkelijke en semi-kerkelijke functies.

Beuker was steeds betrokken bij het bijzondere christelijk onderwijs. Overeenstemming in opvoeding en onderwijzing van de kinderen thuis, in kerk en op school was een sterke afgescheiden overtuiging en traditie. Beuker toonde die belangstelling niet alleen op plaatselijk-organisatorisch niveau, maar ook door zijn medewerking aan de landelijke Vereniging voor gereformeerde onderwijs, die met name christelijke gereformeerde onderwijzers en scholen verenigde. Het bracht Beuker tot actieve deelname aan de schoolstrijd en in contact met andere voorstanders daarvan; Beuker behoorde tot de deputatie die in 1878 te Apeldoorn het volkspetionnement aan koning Willem III aanbood. Als predikant te Amsterdam volgde hij bovendien van nabij de oprichting van de Vrije Universiteit. Bij de opening in 1880 was hij aanwezig, in een mengeling van sympathie en kritiek. Want als echte Afgescheiden predikant had hij naast bewondering tal van theologische en kerkelijke problemen met het denken en optreden van Abraham Kuyper.

Zijn integrerende rol verzocht Beuker, zoals gezegd, ook te vervullen als auteur. Hij schreef uiteraard zo nu en dan in Christelijk Gereformeerde bladen als *De bazuin* en *De wekstem*; maar in 1875, toen hij zich intussen in zijn kerkengroep een erkende positie had verworven (onderstreept door een benoeming in 1870 tot curator van de Kamper Theologische School die ruim twintig jaar werd gecontinueerd) stichtte hij een eigen periodiek *De vrije kerk* (1875-1898), een kerkelijk-theologisch maandblad dat hij redigeerde en ook grotendeels volschreef (althans tot 1882, toen hij in Emlichheim gevestigd was en een andere zoon van de graafschap Bentheim, Herman Bavinck, de redactie overnam). Maar ook in zijn Bentheimer en Amerikaanse periodes stichtte Beuker nog eigen media, *De grensbode* en *De gereformeerde Amerikaan* geheten.

G.Beuker (geen familie maar wel afkomstig uit dezelfde omgeving) beschrijft Hendricus Beuker als een hardwerkend man, trouw aan zijn principes en kerk en een goed organisator. Geen eerste klas intellect of theoloog (zijn onderwijs in Grand Rapids was vooral een doorgeven van de Hollandse gereformeerde theologie), maar wel een man die gezag verwierf in eigen omgeving en daarbuiten door de open wijze van handhaving en verbreiding van zijn opvattingen. Wie 'leven en werk van Hendricus Beuker' in het kort wil aanduiden, heeft aan de titels van die door hem gestichte tijdschriften een behulpzaam ezelsbruggetje: zijn gereformeerde

overtuiging stond voor hem centraal, verkondigde in elke omgeving maar tegelijkertijd medestanders zoekend, ook buiten directe eigen groep. Beuker was geen vertegenwoordiger van een streng behoudende bevindelijke of evangelische subjectivistische stroming. Beuker vertegenwoordigde wel een laagkerkelijke traditie van vrije kerken. Een stroming die het gereformeerde stelde boven de omringende nationale of sociale gemeenschap, hoe belangrijk ook, en heel ambivalent stond tegenover sociale status en aanzien— want die Afgescheidenen, kleine luyden en te lang vervolgd en gediscrimineerd waren nog niet geheel geïntegreerd in het verzuilende Nederland.

Om Beukers leven nadrukkelijk te stellen onder de noemer van 'Abgeschiedenis Streben nach Einheit' gaat misschien echter wat ver. Zijn streven naar eenheid bleef in ieder geval binnen duidelijke confessionele, gereformeerde theologische grenzen. Hij vroeg steeds nadrukkelijk aandacht voor zijn Afgescheiden kerk en opvattingen. Zijn kerkelijk optreden was behoedzaam en eenheidspogingen in Duitsland en Amerika waren slechts beperkt succesvol. Hij stond echter volledig achter de eenwording van afgescheidenen en dolerenden in 1892, hoeveel bezwaren hij ook had tegen theologie en optreden van Abraham Kuiper. Maar toen Beuker in 1893 naar Amerika trok, ging het gerucht dat hij uit ongenoegen met het resultaat vertrok. Het was onwaar, toch zegt dat iets van de naam die Beuker in kerkelijke kring had. Daarbij is echter niet gezegd dat Beuker een bekrompen houwdegen en kerkist was. Hij behoorde niet tot de zware bevindelijke stroming en introvert was hij ook niet. Hij behoorde tot de generatie afgescheidenen die na 1870 zelfbewust een eigen plaats in het moderniserende Nederland zocht. Beuker bezat grote belangstelling voor zending en evangelisatie, voor onderwijs en christelijk-maatschappelijke zorg (hij was initiator van het instituut Effatha en later in Amerika van een sanatorium voor longziekten).

Beuker schreef een precies verslag van een gedegen onderzoek, dat veel informatie over die tweede generatie afgescheidenen biedt, inclusief de ontwikkelingen van de geloofsgenoten in Bentheim en Noord-Amerika. Die precisie, degelijkheid en imponerende hoeveelheid details vormen tegelijkertijd de zwakte van dit boek: het is een informatief naslagwerk, intellectueel uitdagend of boeiend is het helaas niet.

G. J. Schutte

A. Lewe, *'Invoer te lande verboden'. Een verkenning van de handel over landwegen tussen Nederland en de Pruisische provincies Rheinland en Westfalen 1836-1857* (N.W. Posthumus-reeks VI; Hilversum:Verloren, 1995, 350 blz., f64,-, ISBN 90 6550 509 1).

Al decennia lang bestaat binnen de economische geschiedenis grote belangstelling voor de ontwikkeling van de handelsbetrekkingen tussen Nederland en Duitsland. Het onderzoek beperkt zich voor de negentiende eeuw meestal tot het handelsverkeer over de Rijn. In deze studie wordt echter aandacht besteed aan de handel over landwegen tussen Nederland en een tweetal Pruisische regio's, te weten Rheinland en Westfalen, in de periode 1836-1857. Deze dissertatie is dan ook een welkome aanvulling op Nustelings standaardwerk over de ontwikkeling van de Rijnvaart in de negentiende eeuw. Op basis van uitgebreid bronnenonderzoek worden handelsstromen gekwantificeerd en wordt gezocht naar verklaringen voor de geconstateerde ontwikkelingen. In een inleidend hoofdstuk wordt de sociaal-economische situatie in Nederland en Pruisen halverwege de vorige eeuw geschetst, waarbij wordt ingegaan op de handelsbetrekkingen tussen de beide landen. Vervolgens wordt in de hoofdstukken twee en drie het handels- en vervoersbeleid van Nederland en Pruisen onderde loep genomen, waarbij uitgebreid wordt ingegaan op de economische betekenis van het wegtransport.

Daarna worden in hoofdstuk vier nieuwe cijferreeksen gepresenteerd aan de hand waarvan de